

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.03 в Національному університеті
«Одеська юридична академія»
65000, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора **Попелюшка Василя Олександровича**, на дисертацію **Мартинціва Андрія Михайловича** на тему «Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність обраної теми дослідження, як на мене, неможливо не визнати актуальною щонайменше з таких підстав.

По-перше, такою вона була визнана при її обранні та затвердженні кафедрою кримінального права, процесу і криміналістики Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» у межах виконання плану науково-дослідної роботи за темою «Актуальні проблеми попередження та боротьби з кримінальними правопорушеннями в контексті інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки, як складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», - «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (номер державної реєстрації 0116U001842), і по завершенню рекомендована кафедрою до захисту. Тому ставити під сумнів її актуальність з формального боку жодних підстав немає.

По-друге, зі змістової точки зору актуальність теми дисертації автор досить чітко і переконливо обґрунтував у вступі та продемонстрував у власному дослідженні. А це: а) місце та значимість грошового стягнення в системі заходів забезпечення кримінального провадження; б) його дієвість; в) наявність недоліків у правовому регулюванні, а як наслідок, проблеми у практиці застосування; г) теоретичне обґрунтування оптимізації і того, і іншого.

По-третє, її актуальність характеризує також новизна, і новизна не лише тому, що дослідження здійснене на основі КПК України 2012 р. і сучасній практиці його застосування, а й з тієї причини, що даному, я б назвав субінституту інституту заходів забезпечення кримінального провадження у процесуальній літературі увага до сих пір приділялася практично лише на рівні та в межах підручників із кримінального процесу (і то не усіх) і науково-практичних коментарів. По суті це є перше вітчизняне комплексне наукове дослідження грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження.

Наостанок, по-четверте. Однією з ознак актуальності теми дисертаційної роботи є своєчасність її написання. І ця ознака тут має місце, бо, як би хто не оцінював чинний КПК України, але його, образно кажучи, перехідний характер важко заперечити хоча б з огляду на кількість та значимість внесених до нього поправок, змін і доповнень. Сьогодні ми напередодні капітальних змін до КПК, в тому числі й у формі тих законопроектів, що знаходяться на розгляді у Верховній Раді України, пов'язаних із започаткованою у минулому році конституційною судово-правовою реформою. По новому регламентовані апеляційний розгляд та касаційний перегляд кримінальних справ не можуть не викликати й досконаліших заходів не лише власне їх забезпечення, а й більш дієвого забезпечення кримінального провадження в цілому, в тому числі через грошові стягнення. Тому хочеться вірити, що конструктивні напрацювання Андрія Мартинціва в цьому плані будуть цілком принагідні.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлюються постановкою автором загалом виважених мети і задач дослідження (с. 7-8), чітким визначенням його об'єкта та предмета (с. 8) і забезпечується застосуванням адекватних предмету, надійних, перевірених часом методів дослідження: діалектичного, системно-правового, порівняльно-правового тощо (с. 8-9). Дисертант не піддався спокусі застосувати «модні» нині при дослідженні державно-правових явищ методи, такі як синергетичний, антропологічний, системно-мислєдїяльнїсний, персоналістичний тощо. Саме обрані ним методи, як обумовлені предметом дослідження, й забезпечили обґрунтованість нових наукових результатів.

Достовірність наукових положень дисертації визначається: 1) солідною теоретичною основою дослідження, а саме, вітчизняними і зарубїжними науковими досягненнями в галузях теорії держави і права, кримінального, кримінального-процесуального права, права ЄС (233 найменувань); 2) глибоким аналізом норм конституційного, кримінального, кримінального процесуального права, положень міжнародних правових актів у сфері захисту прав і свобод людини, рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини; 3) солідною емпіричною базою, яку склали результати узагальнень 130 кримінальних проваджень, розглянутих місцевими та апеляційними судами, і 418 судових рішень, розміщених у ЄДРСР, результати анкетування 140 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів чотирьох областей України (Додаток Б – с. 229-235); 4) апробацією на 4 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях (с. 12-13), публікацією у 11 наукових працях, 6 з яких у фахових виданнях з юридичних наук, 1 – в іноземному виданні, 4 – у тезах доповідей на конференціях.

Новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що воно насправді, як правильно сказано у його вступі, є першим у

кримінальній процесуальній науці України комплексним монографічним дослідженням теоретичних, методологічних і практичних аспектів застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження за КПК України з урахуванням сформованої судової практики.

Вимогам наукової новизни загалом відповідають усі, а їх 10, положення, винесені дисертантом на захист в рубриках «вперше», «удосконалено» та «набуло подальшого розвитку», з яких «вперше» 3. Така їх кількість об'єктивно ґрунтується на предметі дослідження, змісті та обсязі роботи, пояснюється знову ж таки тим, що в процесуальній літературі, в тому числі монографічній, а тим більше монографічній на рівні дисертацій грошовому стягненню як заходу забезпечення кримінального провадження уваги практично не приділялося.

Переважна більшість винесених на захист положень як науково нових відзначається сучасною постановкою проблем і генерацією нових ідей, з огляду на тенденцію розвитку правових відносин в частині забезпечення кримінального провадження, а також щодо шляхів удосконалення законодавства з урахуванням позитивного досвіду інших держав та практики Європейського суду з прав людини.

Автор правильно побудував структуру дисертаційного дослідження, застосувавши метод дослідження від загального до конкретного, досить повно та всебічно дослідив проблемні питання щодо сутності грошового стягнення як одного із заходів забезпечення кримінального провадження, підстав і порядку його застосування, розглянув перспективні напрями удосконалення, що дозволило йому в цілому успішно впоратися з поставленими завданнями та досягти наміченої мети.

Логіка подання матеріалу, манера полемізувати, чіткий науковий стиль формулювання думок дозволяють легко та цілеспрямовано сприймати поданий

дисертантом матеріал конкретно та повно встановити його достоїнства і недоліки, що також характеризує дослідження з позитивної сторони.

Щодо змісту дисертації, то дисертант, відповідно до загальноприйнятої методики проведення наукових досліджень у сфері права, своє дослідження розпочинає зі з'ясування теоретико-правових основ накладення грошового стягнення у ході кримінального провадження (**Розділ 1**), у які включає дослідження генези розвитку даного інституту, з'ясування зарубіжного досвіду вирішення даного питання та теоретичних уявлень про нього в теорії кримінального процесуального права, формування його поняття, правової природи та місця в системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Дослідження генези законодавчого розвитку даного інституту від Статуту кримінального судочинства 1864 р. і до КПК України 2012 р. дозволило автору констатувати, що грошове стягнення у вітчизняному кримінальному процесі на різних його етапах застосовувалось і як міра кримінальної процесуальної відповідальності його учасників за невиконання ними без поважних причин своїх процесуальних обов'язків чи неналежну поведінку, і одночасно як адміністративний штраф (с. 19-20). Згідно ж з КПК 2012 р. – це один із заходів забезпечення кримінального провадження (п.2 ч. 2 ст. 131 КПК).

Представляє в цьому плані неабиякий інтерес й з'ясування ним зарубіжного досвіду, де грошове стягнення розглядається і як захід кримінальної процесуальної відповідальності (Австрія, Білорусь, Чехія тощо), і як штраф у виді карального заходу примусу у вигляді адміністративної відповідальності (Узбекистан, Туркменістан), і як захід примусу у вигляді судового штрафу (Німеччина, Франція тощо), і як кримінальне процесуальне покарання, а не кримінальний процесуальний примус (Бельгія) і т. ін. (с. 49-64).

Далі дисертант цілком виправдано, оскільки грошове стягнення віднесено в Україні до заходів забезпечення кримінального провадження, скрупульозно та критично проаналізувавши весь спектр наукових напрацювань з їх приводу, сформулював авторське визначення поняття даного процесуального явища (с. 25), а розглянувши класифікацію їх системи, місце в ній грошового стягнення, та виділивши характерні ознаки прийшов до висновку, що грошове стягнення, на відмінну від інших заходів забезпечення кримінального провадження, це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження (с. 42). І з даним визначенням слід погодитися, оскільки автор переконливо довів, і це цілком відповідає, як сказав, триєдиній правовій природі саме даного заходу, що основними, притаманними йому ознаками є: 1) це штрафна санкція кримінальної процесуальної відповідальності; 2) воно спрямоване на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 3) воно має каральний характер, бо призводить до матеріальних втрат з боку правопорушника (с. 42).

В розвиток даних положень, оскільки у разі вчинення учасниками кримінального провадження кримінального процесуального правопорушення у вигляді невиконання без поважних причин своїх процесуальних обов'язків має застосовуватись кримінальна процесуальна відповідальність, автор пропонує відмовитись від застосування адміністративного штрафу за вчинення кримінально-процесуальних правопорушень, замінивши їх кримінальним процесуальним грошовим стягненням (с. 65)

Дана пропозиція заслуговує безумовної підтримки не лише з точки зору правової природи даних правових явищ, а й з точки зору оперативності реагування на такого характеру правопорушення, що немало значимо для оперативності власне кримінального провадження в цілому. Її, до речі, підтримали 70% опитаних автором респондентів.

Закономірно, що наступний, **2-й розділ** дисертації присвячений кримінальному процесуальному правопорушенню як підставі накладення грошового стягнення, зокрема, його поняттю, структурі, видам, характеристиці кожного з видів.

Відштовхуючись від загальнотеоретичних визначень правопорушення та враховуючи висловлені дефініції кримінального процесуального правопорушення в кримінальній процесуальній науці, що є методологічно виправданим, автор здійснив детальний аналіз його об'єктивних і суб'єктивних складових, як вони впливають із відповідних норм нині чинного КПК (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта, суб'єктивну сторону), і, що підставно слід розглядати як елемент наукової новизни в плані удосконалення, визначив кримінальне процесуальне правопорушення як закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності (с. 80-81).

Об'єктивний прояв неправомірної поведінки учасників кримінального провадження, яка має наслідком накладення грошового стягнення, нині згідно КПК України може проявлятися лише у формі бездіяльності: 1) в ухиленні учасників кримінального провадження без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях; 2) невиконанні чи неналежному виконанні ними взятих на себе обов'язків (с. 85-86).

В останньому випадку це невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання та невиконання особою покладених на неї обов'язків у разі застосування до

підозрюваного, обвинуваченого особистої поруки чи передання неповнолітнього під нагляд.

Що стосується положень дисертації, наприклад стосовно неприбуття учасників кримінального провадження на виклик, то є усі підстави підтримати автора: 1) в частині критики ним положення Узагальнення ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про забезпечення кримінального провадження про те, що перелік способів виклику, передбачений ст. 135 КПК, не є вичерпним, оскільки це може призвести, і на практиці призводить до обмеження їх прав, необґрунтованого накладення грошового стягнення (с. 94-95); 2) про удосконалення приписів ст. 493 КПК; 3) його пропозицію щодо поширення дії ч.1 ст. 139 КПК про накладення грошового стягнення за неприбуття на виклик без поважних причин або не повідомлення про причини свого неприбуття на перекладача, експерта та спеціаліста (с. 102), оскільки невиконання ними, як і обвинуваченим, свідком тощо даного обов'язку є кримінальним процесуальним правопорушенням. Але щодо експерта та спеціаліста, - підтримати в принципі (про що мова буде нижче).

У заключному, **3 розділі** дисертації автор цілком закономірно розглянув і досить повно та всебічно охарактеризував процесуальний порядок накладення грошового стягнення під час досудового провадження та судового розгляду, а також порядок скасування ухвали про його накладення, влучно підкріплюючи ключові положення з їх приводу слідчо-прокурорською та судовою практикою і результатами опитування практикуючих з цих предметів юристів.

По суті роботу в цій частині можна рекомендувати як сучасний добротний посібник для слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів - для використання у їх роботі з вирішення питань, пов'язаних із застосуванням даного заходу забезпечення кримінального провадження, при цьому посібник, наповнений основаними на праві елементами наукової новизни.

До таких складових наукової новизни слід безумовно віднести: 1) розкриття, з урахуванням стадій кримінального провадження і специфіки процесуальної діяльності сторін і, відповідно, слідчого судді та суду порядку накладення грошового стягнення (с. 131-158); 2) характеристику порядку скасування ухвали під час досудового розслідування і судового провадження (с. 159-188), а в їх числі; 3) теоретичні положення про структуру порядку накладення грошового стягнення (с. 132, 158); 4) теоретичні положення про недоцільність запровадження апеляційного оскарження ухвал про застосування грошового стягнення (с.168-169, 183-184) тощо.

Загалом видаються доцільними для врахування законодавцем, оскільки переконливо доведені у дослідженні, є й ті 12-ть пропозицій щодо змін і доповнень відповідних норм чинного КПК, що стосуються грошового стягнення (с. 193-195). Правда, дисертанту варту було б їх належним чином впровадити, чого з дисертації не вбачається.

Отож, тема дисертації розкрита загалом повно та всебічно, представлена у вигляді нової в процесуальній теорії цілісної концепції – концепції грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження.

Автореферат за своїм змістом є ідентичним основним положенням дисертації.

Апробація здійснена на належному кількісному та якісному рівнях. Вивчення змісту роботи та зіставлення з ним змісту публікацій свідчить про повноту викладу в публікаціях результатів дисертації.

Текстових запозичень без посилання на джерела в роботі не виявлено.

У дисертації **розв'язана конкретна наукова проблема, що має важливе значення для теорії та практики кримінального процесу і щодо якої здобувач**

є суб'єктом авторського права, а саме, вперше комплексно досліджено грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження, на основі чого отримані обґрунтовані теоретичні та прикладні результати.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наукові положення і висновки роботи можуть бути використані:

- у *правотворчості* - для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження та скасування ухвали про накладення даного стягнення;
- у *правозастосовній діяльності* – як рекомендації слідчим, прокурорам, адвокатам, слідчим суддям, суддям, іншим учасникам кримінального провадження при вирішенні питань щодо застосування/скасування грошового стягнення;
- у *навчальному процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес України»;
- у *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальших наукових досліджень теоретичних, правових і прикладних проблем, пов'язаних з грошовим стягненням як заходом забезпечення кримінального провадження.

Дисертація, підготовлена Андрієм Мартинцівим, в цілому заслуговує **позитивної оцінки**. Але до його роботи, як напевно до будь-якої наукової роботи, у мене як офіційного опонента, є **зауваження**.

1. Зауваження формального характеру:

Перше. Мету дослідження, наведену першою, автор визначає як теоретико-правову характеристику грошового стягненні як заходу забезпечення кримінального провадження (с. 7).

Між тим, як на мене, характеристика правового явища, навіть якщо вона названа теоретично-правовою, - це по суті розкриття його змісту, що є швидше предметом наукового коментування. Метою ж наукового дослідження має бути отримання нових наукових результатів. В даному випадку я б сформулював – «щодо сутності грошового стягнення як категорії кримінального процесуального права та процесу».

В той же час друга із названих дисертантом цілей, така, що пов'язана з першою і з логічною необхідністю витікає з неї – формулювання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування у цій сфері, - зауважень не викликає.

Друге. При формулюванні низки завдань (точніше було б писати – задач) автор вживає терміни «розглянути», «охарактеризувати» і т. п. (с. 7-8). Але дисертація, це і є розгляд предмета, його дослідження. А як задачі, мали б ставитися отримання бажаних для науки результатів дослідження.

Третє. Очевидно, що задач дослідження мало б бути не менше, аніж підрозділів у роботі. Фактично ж підрозділів 9, а задач (завдань) 7 (с. 7-8).

Четверте. Зауваження, яке, як свідчить практика захисту, особливо кандидатських дисертацій, стосується чи не більшості пошукувачів цих наукових ступенів – «ляпаси» із-за того, що в остаточному варіанті дисертації авторами ретельно не вичитуються. Як от: 1) на с. 87 дисертації підрозділ 2.2.1. називається (і в тексті використовується) «Неявка без поважних причин до органу розслідування та суду.....», в той час як ст. 139 КПК використовує термін «неприбуття» на виклик. Тобто, автором по суті без жодних пояснень пропонується новий, не передбачений в законі термін – «неявка». Запитання: а це хоча б синоніми? 2) Або, на с. 125 дисертації автор посилається на Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. та її відповідні повноваження, тобто на

Закон, скасований 2 липня 2015 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про національну поліцію».

2. Тепер по суті. Як уже зазначалося, дисертант на с. 102 та ін. дисертації пропонує поширити дію ч. 1 ст. 139 КПК про накладення грошового стягнення за неприбуття за викликом або повідомлення про причини свого неприбуття в т. ч. на експерта і спеціаліста, і я з цією пропозицією погоджуюся в принципі, оскільки така їх бездіяльність має характер кримінального процесуального правопорушення.

Але, по-перше, якщо це штатні експерт чи спеціаліст, то їх неприбуття без поважних причин тощо матиме одночасно характер дисциплінарного проступку, аналогічно, як і у випадку з прокурором чи адвокатом. Тому знову ж таки за аналогією, її, аналогії, слід дотримуватися принципово, а отже, правове значення як юридичному факту слід, щодо штатних експертів та спеціалістів, надавати їх неприбуттю на виклик в цьому плані як дисциплінарному проступку.

А по-друге, згідно з приписом ст. 72 КПК у разі неприбуття до суду без поважних причин спеціаліста або не повідомлення ним про причини неприбуття, на нього судом покладаються усі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні, що також є мірою кримінальної процесуальної відповідальності. Тобто, у разі оголошення судом з названих причин перерви в судовому засіданні, якщо йти по шляху, запропонованому дисертантом, в частині відповідальності спеціалісти матиме місце порушення принципу «non bis in idem».

У дисертації ця колізія не вирішена. Хотілося б почути її вирішення на захисті.

3. Розглядаючи питання про розширення кола учасників кримінального провадження, щодо яких може бути застосоване грошове стягнення, автор не включає до їх числа цивільного відповідача та інших його учасників, включення

яких пропонується у вітчизняній процесуальній літературі (с. 99-101), і не наводить аргументів на спростування підставності таких пропозицій.

4. Недостатньо обґрунтовано видається також пропозиція автора щодо погодження з прокурором клопотання слідчого про накладення грошового стягнення, на підставі якої він пропонує внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 144 КПК (с. 137-138).

Проте висловлені зауваження не відносяться до категорії надто істотних. Та й вони - лише особиста думка офіційного опонента, яка не може суттєво вплинути на загальну **позитивну оцінку** роботи.

Висновок: Дисертація Мартинціва Андрія Михайловича на тему «Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є завершеним монографічним дослідженням, у якому повно та всебічно вирішені поставлені перед ним задачі. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також вимогам, встановленим «Порядком присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, що ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор, Мартинців Андрій Михайлович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

директор Навчально-наукового інституту

права ім. І.Малиновського Національного

університету «Острозька академія»

В.О. Попелюшко

ПІДПИС
ПІДТВЕРДЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ «ОА»

